

že skutočné riešenie prináša až marxisticko-leninská filozofia. Zvýrazňuje sa tým myšlienka, že revolučný prevrat, ktorý v oblasti myslenia i praxe znamenal vznik marxistickej filozofie, nebol náhodný, ale má svoje zdroje i dejiny. Tieto časti sú *integračnou zložkou* textu a osobne nepoznám prácu podobného charakteru, ktorá by v takej koncentrovanej forme riešila tieto zložité dejinno-filozofické otázky. Historicko-filozofické poznámky plnia aj inú funkciu. Oboznamujú čitateľa s množstvom iných prístupov k riešeniu problémov výstavby kategoriálneho systému. Čitateľ si ich takto môže konfrontovať s riešeniami, ktoré podáva V. Černík. Sú návodom na zamyslenie a hlbokú diskusiu. Upevňujú vnútornú jednotu, súvislosť celého výkladu.

Práca V. Černíka sa vyznačuje čistotou filozofického štýlu, čo svedčí o vysokej kultúre filozofického myslenia. Svojím charakterom, základným obsahovým zameraním, vnútornou štruktúrou, spôsobom výkladu už teraz patrí medzi významné počiny v oblasti marxistickej filozofickej tvor-

by. Zaoberá sa aktuálnymi a z hľadiska rozvoja marxisticko-leninskej filozofie základnými problémami. Je nesporne významným príspevkom pre rozvoj výskumov systému materialistickej dialektiky a prehĺbenie jej integrujúcej funkcie nielen vo vzťahu k disciplinám marxizmu-leninizmu, ale aj vo vzťahu k ostatným vedným disciplinám. Práca má vysokú teoretickú úroveň, je originálna, prináša veľa nových výsledkov a v mnohých smeroch má encyklopedický charakter. Vytvára novú bázu pre systematický výskum dialektickej logiky na špičkovej úrovni. Nepochybne vzbudí zaslúženú pozornosť u nás i v zahraničí. Je významným príspevkom obohacujúcim našu filozofickú tvorbu. Ak sa niekedy nesprávne stotožňujú pojmy aktuálnosť a novosť, v prípade práce V. Černíka *Systém kategórií materialistickej dialektiky* ich stotožnením veľkú chybu neurobíme. Je to práca nielen aktuálna, ale z hľadiska riešenia mnohých problémov a svojich prístupov aj nová.

Jozef Vicaník

FILOZOFIA SPOLOČENSKÉHO VÝVINU

V. N. ŠEVČENKO: *Socialno-filosofskij analiz razvitija obščestva*. [Sociálno-filozofická analýza spoločnosti] Vyššaja škola, Moskva 1984, 128 s.

Knihy V. N. Ševčenka patrí k okruhu nových filozofických monografií, ktoré sa v ZSSR usilujú o vymaňenie historického materializmu z jednostrannosti jeho didaktického a sociálno-pedagogického využívania v uplynulom päťdesiatročí, ktoré poznačilo jeho teoretický a metodologický rozvoj silnými scholastickými črtami, ktoré bránili jeho uplatneniu v jeho najvlastnejšej funkcii ako kritickéj tvorivej sociálnej filozofie revolučnej premeny spoločnosti. Tematizovať historický materializmus ako

filozofiu vývinu spoločnosti, ako to robí autor danej práce, znamená aktivizovať jeho obsah, poznávacie a sociálne funkcie v podstatnej väzbe na najaktuálnejšie potreby socialistickej spoločnosti, ako sa tieto utvárajú v perspektíve ďalšieho rozvoja a zdokonaľovania socializmu. Úloha urýchliť tempo hospodárskeho a sociálneho rozvoja sovietskej spoločnosti nastolená XXVII. zjazdom KSSZ predkladá pôvodné riešenie obsiahleho komplexu sociálnych problémov štrukturálnej a genetickej povahy na naj-

všeobecnejších úrovniach konkrétnej a abstraktnej generalizácie, vyžadujúce novú tvorivú angažovanosť historického materializmu ako sociálnej filozofie marxizmu-leninizmu.

V úvode svojej práce autor rekapituluje a kriticky komentuje priebeh výmeny názorov na poznávací a vedomostný status historického materializmu v sovietskej filozofickej verejnosti v poslednej dobe. Prínosom diskusie bolo rozlíšenie troch aspektov sociálno-filozofického poznania ľudských dejín: 1. prírodne historického, 2. činnosného a 3. humanistického, ktorý zahŕňa problém reprodukcie sociálnej skutočnosti ako podmienky ľudského života. Diskusia sa však nedotkla celého radu problémov, ktorých tvorivé riešenie je súčasťou nového premyslenia a obnovenia vedomostného systému historického materializmu z hľadiska súčasného rozvoja spoločenských a hlavne sociálnych vied a potrieb praxe, nastoľujúcich nové spoločenské objednávky pred sociálno-filozofické vedenie, a to dokonca aj v jeho doterajšej doméne — vo vyučovacom procese na vysokých školách a v propagandistickom a masovo-politickom uplatnení.

V. N. Ševčenko hľadá v svojej práci odpovede na viaceré z takých prehliadaných, alebo nezodpovedaných otázok.

V jej troch kapitolách sa najskôr zamýšľa nad obsahovou štruktúrou historického materializmu ako sociálnej filozofie. Jej predmet vymedzuje celým rozsahom sociálneho pohybu materiálneho sveta.

V súlade s tým autor chápe historický materializmus predovšetkým ako všeobecnú sociologickú teóriu spoločnosti, ktorá je východiskom interpretácie rozhodujúcich endogénnych hybných síl vývinového pohybu spoločnosti v dejinách. Uplatnenie

princípu jednoty štrukturálneho (logického) a dynamického (genetického) prístupu k spoločenskému pohybu v danej práci preto oprávnené vychádza z analýzy prítomného stavu spoločnosti, ktorého synchrónne javy sú kľúčom k objasneniu ich diachrónnych zmien, sled ktorých vytvára v dejinnom časopriestore kontinuálny vývinového pohybu sociálnych javov. Autor v danej súvislosti rešpektuje a podporuje významový posun v chápaní sociálnej štruktúry v systémovej prístupe k spoločenskému životu v smere jej abstraktného zo všeobecného, ktorý v poslednom čase vytvoril z tohto pojmu kľúčovú kategóriu interpretácie sociálnych javov.

Autor v danej súvislosti nespresňuje svoje chápanie všeobecnej sociologickej teórie ako teoreticko-metodologickej koncepcie spoločenského poznania, čím napomáha konzervácii vágneho uplatnenia tohto pojmu vo vzťahu k historickému materializmu, ktoré bolo argumentačnou základňou jeho „sociologizácie“, ktorá zdržila rozvoj marxisticko-leninskej sociológie a blokovala filozofickú kompetenciu a funkciu samého historického materializmu.

Historický materializmus je filozofickou teóriou spoločenského poznania v plnom rozsahu jeho predmetu, a teda nielen sociologického, ale sociálneho poznania vôbec. Je ultimátnym vedomostným rámcom vedeckej interpretácie sociálnych javov, a to nielen z hľadiska ich všeobecnosti, ale aj charakteru ich kvalitatívnej určitosti, rozmanitosti a komplexnosti. Preto tiež historický materializmus plní zásadne iné poslanie ako všeobecná sociologická teória, ktorá je bezprostrednou metateóriou sociologického a sociálneho poznania, politickej ekonomie, vedeckého komunizmu a sociálnej psychológie (v jej obsažnom chápaní) suplovanie jej funkcií prí-

nieslo nemalé škody tak sociológii, ako aj historickému materializmu, ktorý neriešil jemu prislúchajúce problémy, medzi nimi aj jeho fundamentálny problém — otázku ontologického statusu spoločenského bytia, riešenie ktorej má zásadný význam pre všetky sociálne vedy, predovšetkým pre vedecký komunizmus ako teóriu utvárajúcej sa novej spoločensko-ekonomickej formácie, ale tiež pre sociálnu psychológiu ako teóriu duševnej sprostredkovanosti sociálneho správania sociálnych subjektov.

Aj v danej knihe ostáva táto otázka celkom prehliadaná. Naproti tomu autor veľmi správne ukazuje pri riešení vzťahu sociológie a vedeckého komunizmu na to, že sa ich vzťah nevyčerpáva ich subordináciou v generalizačnej vertikále sociálneho poznania a že charakteristika vedeckého komunizmu ako „sociológie komunistickej formácie“ (A. M. Kovaljov) nevyčerpáva zložitost' ich vzájomného vzťahu, a nie je preto „...schopná postihnúť špecifiku predmetov historického materializmu a vedeckého komunizmu, ich organickú súvislosť i kvalitatívne rozdiely“ (s. 34), čo platí predovšetkým o politických dimenziách vedeckého komunizmu ako politickej ideológie robotníckej triedy. Tendencie k umelej „sociologizácii“ poznávacích foriem mimo pôdu sociológie sú teda škodlivé i vo vzťahu k vedeckému komunizmu. Zatiaľ čo historický materializmus „odfilozofovali“, pre vedecký komunizmus znamenajú hrozbu „odpolitizovania“.

Afirmácia filozofického charakteru historického materializmu v aktuálnej rovine spoločenského poznania otvorila autorovi v jeho knihe cestu k oživeniu a konkretizácii jeho poznávacej funkcie v historickej rovine ako filozofie dejín.

V. N. Ševčenko prispieva ku kon-

štitúcií tejto filozofickej disciplíny v marxisticko-leninskej filozofii v 2. kapitole svojej práce analýzou procesu prechodu prvotne spoločnej spoločnosti k triednej a analýzou krízy feudalizmu a prechodu ku kapitalizmu. V úvahách o dialektike súčasnej epochy reflektuje napokon problémy súčasnej vývinovej etapy svetových dejín, ktoré sú generované všeobecnou krízou kapitalizmu a svetovým revolučným procesom ako procesualnými javmi prechodu od kapitalizmu k socializmu.

Autor sa vo svojej práci neorientuje iba na diachronické, genetické ale aj štrukturálne zretele svetových dejín a rozlišuje ich špecifické situácie na veternej ružici súčasného sveta. Zatiaľ čo na západnej a severnej pologuli akcentuje vysokú dynamiku rozvoja vyspelých priemyslových krajín tvarové a projektívne aspekty svetových dejín, dostávajú sa do popredia pozornosti filozofie dejín na východnej a južnej hemisfére problémy, ktoré ešte Marx označil výrazom „prekrývanie epoch“, v ktorom dnes korenia hybné sily civilizačného predstihu niektorých rozvojových krajín pred logikou objektívnej zákonitosti ich vlastného vnútorného vývinu v kontexte svetového vývinu.

Prevaha retrospektívnej orientácie autorovho pohľadu smerom do minulosti podstatne zúžila priestor pre analýzu prítomnosti v jej smerovaní a presahu do budúcnosti. Napriek tomu sa aspoň zbežne, a aj to v historickej paralele, dotýka variabilnosti ciest vedúcich od kapitalizmu k socializmu, ktorá tvorila faktický priestor leninskej operacionalizácie socialistickej stratégie v ruskom robotníckom hnutí, skúsenosť ktorej nadobúda dnes mimoriadnu aktuálnosť v revolučnom robotníckom hnutí nielen vo východnej Európe, ale aj v juhovýchodnej Ázii a Afrike.

Záverová 3. kapitola knihy zhŕňa a utrieduje hlavné aktuálne problémy filozofickej analýzy. vývinu spoločnosti ako predpoklad pre ich cieľavedomé riešenie filozofickým frontom poznania. K tomu však vo významnej miere prispieva aj sám autor. V úvode tejto kapitoly správne konštatuje, že „...filozoficko-dejinná analýza vývinu ľudskej spoločnosti zahŕňa v rovnakej miere tak jeho minulosť, ako aj jeho budúcnosť“ (s. 102).

Deľba pozornosti venovanej minulosti a budúcnosti nie je však otázkou subjektívneho rozhodnutia výskumníka, ale otázkou vednej politiky, ktorá opätovne nastoľuje otázku bytia spoločnosti ako predmetu vedeckého poznania. Progresívny vývin spoločnosti v súčasnej epoche a jeho smerovanie do budúcnosti sa všeobecne chápe ako predmet vedeckého komunizmu. Autor však poukazuje na to, že v sovietskej spoločenskovednej verejnosti prevládol najnovšie názor, ktorý chápe vedecký komunizmus ako „...teóriu, skúmajúcu sociálne aktívnu činnosť robotníckej triedy a jej predvoja — komunistických a robotníckych strán pri revolučnej premene vykorisťovateľskej spoločnosti a budovaní socializmu a komunizmu“ (s. 102), a teda koriguje doterajšie názory v tom zmysle, že vedecký komunizmus chápe ako „sociálno-politické učenie marxizmu-leninizmu“ (s. 102).

Toto stanovisko otvára pred filozofickou reflexiou spoločenského vývinu široký priestor pre uplatnenie vzhľadom na to, že chápe spoločenský vývin ako zložitý komplexný proces, v ktorom tvorivá sociálno-ekonomická a sociálno-politická aktivita pracujúcich aktualizuje objektívne možnosti spoločenského vývinu a rozvojom systému spoločenskej praxe mení charakter a proporcie objektív-

nej a subjektívnej determinácie historického procesu ako prírodne historickej zákonitosti.

Vývin spoločnosti sa tak stáva predmetom filozofie nielen vzhľadom na polaritu spoločenského bytia a vedomia, ktorá tvorí podstatu spoločenskej praxe a vecne podmieňuje riešenie základnej otázky filozofie, ale aj vzhľadom na všeobecnosť a univerzálnu komplexnosť procesu spoločenského vývinu a predovšetkým na svetodejinnú relevanciu jeho socialistickej podoby v súčasnej dejinnej epoche. Špecifická socialistickej forma spoločenského vývinu ako uvedomeleho socialistickeho rozvoja spoločnosti robí vývin spoločnosti predmetom filozofie v novom špecifickom zmysle, čo si vyžaduje osobitnú pozornosť nielen zo strany sociálnej dialektiky ako obsažnej teórie a metodológie poznania sociálnych procesov vývinového pohybu spoločnosti, ale aj vyčlenenie filozofie spoločenského rozvoja ako špecifickej filozofickej disciplíny, reflektujúcej súhrnný rozvojový proces socialistickej spoločnosti a jeho podstatný vnútorný dynamizmus. Takáto filozofická disciplína má vysokú praktickú účinnosť ako poznávací prostriedok komplexného urýchľovania dejinného napredovania tohto procesu.

Keď sa v závere tohto prehľadu myšlienkových impulzov a prínosov originálnej a invenčnej Ševčenkovej knihy pokúsime o zhodnotenie ich vedomostnej efektívnosti z hľadiska myšlienkového bohatstva XXVII. zjazdu KSSZ, vyvstávajú pred nami plasticky nielen jej hodnoty, ale aj jej manká, základom príčin, ktorých je redukcia historického materializmu na prostriedok duchovného pôsobenia vo vzdelávacích a výchovných súvislostiach školského a kultúrneho systému a jej nevyužívanie a dnes už i nevyužiteľnosť jej vývi-

nom prekonaných obsahových momentov v systéme spoločenského riadenia ako teoreticko-metodologického zdroja a normatívu usmerňovania spoločenskej praxe.

Aj autor, podobne ako väčšina účastníkov diskusie o historickom materializme, uvažuje o úlohách sociálnofilozofického poznania v zúženej perspektíve jeho didaktického a sociálne pedagogického využitia, a nie v perspektíve jeho zásadnej informačnej funkcie ako regulatívneho momentu spoločenskej praxe, ktorej vzrastajúca komplexnosť a akcelerácia kladú v súčasnej epoche vysoké špecifické nároky práve na filozofic-

ký rozmer spoločenskovedného poznania a na problémy vedomostnej orientácie činnosti človeka v praktickej oblasti ako jej uvedomelého sociálneho subjektu.

Tým sa, pravda, mení celá orientácia pohľadu spoločenského poznania na historický proces spoločenského života, ktorý pre sociálnu filozofiu prestáva byť zaujímavý ako minulosťou zafažený spoločenský vývin, ako prírodne historická nevyhnutnosť, ale zhodnocuje sa ako spoločenský rozvoj, človekom uvedomele zvládnutá zákonitosť rozvoja socialistickej spoločnosti.

Juraj Suchý

DVE PRÁCE O PROBLÉMOCH SOCIÁLNO-EKONOMICKÝCH FORMÁCIÍ

F. TÓKEI: Essays on Asiatic Mode of Production (Štúdie o ázijskom výrobnom spôsobe), Akadémiai Kiadó, Budapešť 1979, 129 s. J. M. RAČINSKIĽ: Dokapitalističeskije sposoby proizvodstva i ich sovremennje formy (Predkapitalistické spôsoby výroby a ich súčasné formy). Izdatelstvo Moskovskogo universiteta, Moskva 1986, 190 s.

Táto komparatívna recenzia má za cieľ konfrontovať dva prístupy marxistických autorov k riešeniu toho istého problému — úlohy a miesta predkapitalistických spoločensko-ekonomických formácií vo vývoji spoločnosti. Prvú prácu napísal renomovaný maďarský sinológ a filozof a prvýkrát vyšla už r. 1960 v časopise *Pensée* vyvolajúc znovuoživenie diskusie o predkapitalistických formáciách. Druhá práca je dielom sovietského ekonóma, docenta Ekonomickej fakulty Lomonosovovej univerzity v Moskve.

* * *

F. Tókei svoju dnes už klasickú prácu preloženú do väčšiny kultúrnych jazykov, vrátane čínštiny, postupom času doplnil o niekoľko menších článkov: *Poznámka o Japonsku* (1967), *Lenin a otázka občiny* (1960),

Lenin a Ázia (1970) a *Príspevok k novej diskusii o ázijskom výrobnom spôsobe* (1970). Všetky tieto štúdie sú zahrnuté aj v recenzovanom zväzku, no my sa pri jeho rozbere sústredíme iba na základnú štúdiu, ktorá nesie názov *K otázke ázijského výrobného spôsobu*.

Základom Tókeiho analýzy ázijského výrobného spôsobu a spoločensko-ekonomickej formácie ako takej je podrobný rozbor Marxovho dedičstva, a to najmä jeho prípravných rúkopiesov ku *Kapitálu — Grundrisse*, kde podrobne rozoberá formy vlastníctva predchádzajúce kapitalistickú formu vlastníctva. Rozboru Marxa je venovaná prvá kapitola štúdie. Tókei vychádza z Marxom určených základných charakteristík foriem vlastníctva výrobných prostriedkov, a to ázijskej, antickej, ktorá prešla do otrokárskej a germánskej, ktorá sa zasa stala základom feudálnej formy. Tieto zá-